

**Голденштейн Катерина Олександрівна**

*Інститут держави і права*

*імені В. М. Корецького НАН України (м. Київ, Україна)*

*<https://orcid.org/0000-0002-6977-9716>*

*e-mail: k. golden2022@gmail.com*

## **СИМВОЛІЧНА РЕАЛЬНІСТЬ ЯК ОБ'ЄКТ ПОЛІТОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ**

### *Резюме*

Досліджено історичні детермінанти і сучасні параметри символічно-політичної реальності як об'єкта політологічного дослідження. Сформовано та проаналізовано понятійно-категоріальну основу символічно-політичних процесів у контексті сучасного розвитку держави й суспільства в Україні.

Осмислено міжгалузевий характер символів як визначальної субстанції для всебічного розуміння взаємозв'язку знаково-умовної сутності й політики; з'ясовано специфіку взаємовпливу політичних і державних символів та їх роль у забезпеченні ідентифікації і консолідації суспільства; визначено характер і основні напрями здійснення символічної політики як засобу системного впливу на суспільну свідомість.

Зафіксовано активізацію символічного відображення дійсності в умовах нестабільності цивілізаційного розвитку і перехідного стану сучасних державотворчих процесів; всеохоплюючий характер символізації дійсності під значним впливом віртуальної реальності. Розкрито роль символів як своєрідної форми взаємодії між владою і громадянами та комунікативних взаємозв'язків на всіх рівнях суспільної організації.

Доведено, що символічна реальність відзначається здатністю знаково відображати прагнення електорату, політичну стратегію держави, загальнолюдські цінності, формувати морально-духовну основу певної країни; забезпечувати доступність змісту політичних програм, наукових підходів та відігравати важливу роль у політичному самовизначенні нації.

**Ключові слова:** символічна реальність, символи, політичні символи, партійна символіка, політичний ритуал, державні символи, символічна політика.

## Вступ

На початку ХХІ століття, в умовах кардинальної зміни характеру суспільно-політичного розвитку особливого значення набувають символічні способи комунікації. Експансія інформаційної складової людського життя підвищує роль символів як своєрідної форми взаємодії між владою і громадянами та комунікативних взаємозв'язків на всіх рівнях суспільної організації. Символічна реальність, зокрема, значною мірою впливає на функціонування політики. Атрибутами поняття «символічної реальності», як зазначає В. Речицький, «є його витoki і ознаки, місцезнаходження, а також загальні правила, за якими діє символічний механізм»; поряд із цим воно включає широке розмаїття форм, якими є «мова, міф, релігія, наука, мистецтво, концептуальне й метафоричне мислення загалом» [1, с. 47, 62]. Символізація повсякденного існування держави, суспільства, людини щораз більше стає важливою прикметою нашого часу.

До проблеми осмислення символічної реальності в політичному контексті зверталися такі західні вчені, як Р. Барт, Ж. Бодріяр, Ф. Вільсен, К. Дойч, А. Каплан, Е. Кассінер, Г. Лассвелл, Г. Мід, Е. Мюррей, Т. Парсонс, Ч. Пірс, Ж. Сегела та ін. Серед українських вчених ця проблема висвітлена у працях таких дослідників, як В. Бушанський, В. Дрешпак, Д. Дяченко, Т. Зубро, Г. Ільтьо, І. Іщенко, Ю. Мальована, Е. Мамонтова, В. Мішегліна, Н. Пашина, Г. Почепцов, В. Речицький, С. Рябов, П. Стецюк, М. Шаповаленко, Н. Шаптала та ін. У працях названих авторів з'ясовано різні аспекти символізації дійсності. Одна із вітчизняних дослідниць взаємозв'язку політики й символічної реальності Т. Зубро у 2007 році зафіксувала наступну тенденцію щодо цього наукового сегмента: «Незважаючи на безперечну важливість вивчення політичної символіки, в Україні цей напрям ще недостатньо розвивається. Можливо, це обумовлюється переважанням в науці «раціоналістичних» досліджень» [2, с. 104]. За півтора десятиліття, що минули від тих пір, з'явилась значна кількість досліджень у сфері символічної політики, що пов'язано насамперед із Революцією Гідності та російсько-українською війною. Разом із тим мінлива суспільно-політична реальність з її конфліктами, гібридними війнами, інтеграційними та дезінтеграційними процесами, інформаційною експансією, міжцивілізаційними протистояннями, широкомасштабною війною, міграційними процесами зумовлює постійну підвищену увагу до обраної нами для аналізу проблеми.

Зважаючи на вищезазначене, метою даної статті є розгляд понятійно-категоріальної основи символічно-політичної реальності як важливого об'єкта політологічного дослідження. Відповідно до основних завдань пропонованої розвідки віднесено: осмислення міжгалузевої сутності символів як визначальної категорії для всебічного розуміння взаємозв'язку знаково-умовної сутності й політики; з'ясування специфіки і взаємовпливу

політичних і державних символів та їх ролі в забезпеченні ідентифікації та консолідації суспільства; визначення характеру і основних напрямів здійснення символічної політики як засобу системного впливу на суспільну свідомість.

### *Методи дослідження*

У даному дослідженні використані міжгалузевий та діалектичний наукові підходи. Перший посприяв залученню окремих ідей з арсеналу філософії, соціології, психології, історії, правознавства. Другий забезпечив пошук істини через встановлення зв'язків між різного роду суперечливими позиціями. Окрім того використані: системний метод, який дозволив проаналізувати співвідношення між спорідненими поняттями, що характеризують символічну реальність; структурно-функціональний метод, за допомогою якого виявлено структурні рівні впливу символів та особливості здійснення символічної політики.

### *Результати*

**Символи.** Прагнення з'ясувати характер символізації політичної дійсності має ґрунтуватись «на чітко визначеному понятті символу як філософської категорії, яка повинна відобразити природу символу як поняття та суспільного явища, із подальшим виокремленням особливостей, зумовлених специфікою політичного виміру буття людини та суспільства» [3, с. 262]. Спираючись на існуючі наукові підходи, символ можна визначити як своєрідний знак (зображення, предмет, напис, жест, пісня та ін. ), що дозволяє в абстрактній формі поєднувати розуміння конкретних речі, явища, процесу через образно-емоційне осягнення їхнього змісту, а також у значній мірі сприяє моделюванню чи реконструкції існуючої дійсності, духовного змісту культури.

Символ постає результатом обробки великих масивів інформації, синтезованим атрибутом певного способу соціального буття. Він є важливим засобом миттєвої передачі інформації, однією з форм комунікації, способом упізнання певної реальності, знайомих інформаційних елементів, чинником адаптації інформації, закодованої в соціальних явищах і процесах, до належного рівня сприйняття її масовою свідомістю. Отже символ розрахований на масову спільноту, оскільки він наділений здатністю спрощувати інтелектуальні операції, властиві для розуміння вузького кола людей. Окремі символи у певному поєднанні утворюють символіку, тобто систему символів, за допомогою яких відображаються події, явища, поняття, ідеї, засадничі цінності, формується та зміцнюється національна ідентичність.

До символів належать різного роду зображення (герби, плакати, портрети); тексти (гасла, слогани); кольори (наприклад, червоний та білий кольори грузинської «революції троянд», помаранчевий та жовтий кольори киргизької «тюльпанової революції», помаранчевий колір української

«помаранчевої революції» та ін. ); влучні образні назви певних дій (реформаторських зусиль, воєнних операцій). Прийнято розрізняти також символи-ідеї (ідеологія, суспільний ідеал); символи-звуки (гімни, патріотичні пісні, бравурні чи траурні мелодії); символи-ритуали (приписи дипломатичного протоколу, інавгурація президента, поховання видатних осіб, воїнів, національних героїв); символи-об'єкти (прапори, пам'ятники, нагороди, грошові знаки, військова форма); символи-суб'єкти (політичні лідери, лідери думок, керівники органів влади).

Символи визначають зміст певного повідомлення, впливають на емоції людей, спонукають їх до активних дій. Чинником їх дієвості є належний рівень суспільної згоди. При цьому слід зважати на те, що символи здатні слугувати не лише мобілізуючим, а й маніпулятивним чинником, оскільки вони можуть розмежовувати своїх і чужих, друзів і ворогів, прихильників і противників певної ідеології. Нерідко вони спотворюють або маскують істинну соціальну реальність. У такій якості вони виступають своєрідними «симулякрами», на що, зокрема, звертають увагу П. Клосовський, Ж. Дельоз, Ж. Бодріяр [4, с. 384–385]. Загалом символи орієнтують людей на певний тип соціальних відносин, ототожнюють певні явища з їх сутнісними ознаками, зближують ідеальну й реальну сутності.

В сучасних умовах спостерігається активізація символічного відображення дійсності, що певною мірою пояснюється нестабільністю цивілізаційного розвитку і перехідним станом значної кількості сучасних держав. Нинішній процес символізації дійсності вчені характеризують як всеохоплюючий, оскільки людина в сучасних умовах опинилася під значним впливом віртуальної реальності.

**Політичні символи.** У політиці символи виконують роль духовної основи та засобу ідентифікації людини і соціуму; забезпечують та зберігають значиму для суспільства інформацію через посередництво стереотипів, установок, орієнтирів масової свідомості і культури; слугують виразниками певних політичних ідеалів, засобами політичної пропаганди; як важливий елемент загальної культури виступають консолідуючим чинником у процесі державотворення. Політичною символікою вважаються «різноманітні знаки, символи, що є предметами або актами людської поведінки, які стосуються політичної сфери і є культурною пам'яттю певних соціальних груп чи всього суспільства» [5, с. 605]. Політична символіка відтворює мову і стиль управління суспільством правлячої верстви; використовується для підвищення легітимності влади, опозиції, політичної партії.

До знакових систем політичного процесу належить: «мовна символіка (політична риторика, документи, лозунги, формули політичної мови); зображальна символіка (плакат, картина політичного характеру, карикатура, політичний портрет, літературний твір, святковий концерт, гімн, траурний марш і т. д. )» [5, с. 605]. Символами можуть слугувати також

видатні політичні лідери, незалежно від їхньої деспотичної чи демократичної орієнтацій. Такі, зокрема, як Володимир Ленін, Йосиф Сталін, Вінстон Черчілль, Мао Цзедун, Голда Меїр, Шарль де Голль, Рональд Рейган, Маргарет Тетчер, Фідель Кастро та ін. Щоб стати символом, лідер має бути наділений харизмою, політичною волею, стійкістю переконань, здатністю до сміливих рішень, а також повинен спиратися на беззаперечну підтримку більшості населення країни.

До політичної символіки відносять політичний ритуал, що являє собою «ретельно продуману, систематично повторювану, послідовну програму дій із чіткими процедурами», яка, з одного боку, покликана «викликати ентузіазм громадян, мобілізувати на досягнення спільних цілей», а з іншого боку — «підмінювати реальні дії, штучно вирішувати проблеми, розколювати суспільство» [6, с. 167]. У позитивному сенсі ритуали призначені підвищувати соціальне значення певної політичної акції, діяльності суб'єктів політики. Ритуальні дії зазвичай регламентуються нормативно-правовими актами, оскільки ритуалу властиві повторюваність, періодичність, декларативність, формалізація символічних дій. Усі ці ознаки притаманні, скажімо, церемонії інавгурації президента, яка має місце в українській політиці від початку національної незалежності. Оцінюючи значення цього ритуалу, вітчизняні дослідники зазначають: «Запровадження поста президента й інституту інавгурації в Україні засвідчило її готовність не тільки сприймати, а й втілювати у життя передовий зарубіжний досвід в галузі організації управління державними справами» [7, с. 3].

Важливу роль у політиці відіграє партійна символіка, особливо під час виборів. Символи значно ефективніше впливають на свідомість виборців, ніж партійні програми. До того ж вони презентують і саму програму, оскільки адаптують її положення до рівня загальнодоступного сприйняття через мову гасел, слоганів, візуальних образів. Партійні символи формують у виборців відповідні моделі поведінки, спосіб мислення, сприйняття дійсності. У відповідності з цим партійна символіка виконує функцію політичної соціалізації й забезпечує процес інтеграції індивіда до певного сприйняття політичної реальності. У контексті виборчого процесу «актуально й доцільно розглядати символіку як невід'ємну складову партійного бренду, як своєрідну унікальну пропозицію політичної партії, чи окремого кандидата розраховану на конкретні суспільні групи та інших політичних суб'єктів, яка завдяки чітко визначеній структурі, закономірностям функціонування сприяє оптимізації функціонування політичної партії» [8, с. 153]. В умовах впровадження системних реформ політична символіка здатна слугувати консолідуючим чинником.

Через символічні форми люди ідентифікують себе в політичному просторі. У відповідності з цим Т. Зубро зазначає: «Сприйняття символу може бути пов'язане з ідентифікацією з певною спільнотою. До того

ж політична символіка відображає особливості світосприйняття певного соціуму, його соціально-психологічний досвід, характерні риси його самоідентифікації. Формуючи можливість творення політичної символіки як сукупності певних засобів для досягнення певної мети, можна надавати політичному життю, поведінці, діям явний, підкреслено очевидний, або ж, навпаки, прихований зміст» [9, с. 103]. У нинішніх реаліях гібридного впливу ворожої держави, якою є для всього цивілізованого світу Росія, цей процес набуває особливої ваги для українського суспільства.

**Державні символи.** Державна символіка поєднує у собі «сукупність символів, які через певні знаки або предмети відображають ідеї, поняття і почуття, спрямовані на утвердження конкретної державності» [10, с. 605]. Державними символами слугують легітимні об'єкти, явища, образи, знаки, що чуттєво впливають на свідомість людей і враховують довготривалу соціальну сутність певного державно-суспільного розвитку, відображають історію національного державотворення. Своїми витокami державні символи сягають давніх часів і засвідчують тісний зв'язок із національною традицією і культурою. До них відносяться клейноди, корогви, знамена, жезли, булави та ін. атрибути влади. Головними елементами сучасної державної символіки є герб, прапор і гімн, які слугують важливими свідченнями суверенності держави. До державних символів також відносяться офіційна (державна) мова, державні свята, національна грошова одиниця, надання громадянства.

Порядок використання державних символів зазвичай закріплюється в конституціях держав. Цим самим вони символізують державну єдність та національну ідентичність. Окрім того В. Мішегліна звертає увагу на їх функціональні можливості: «Державні символи, уособлюючи державний суверенітет, єдність нації та повагу народу до своєї держави, виконують такі функції, як: інтеграційна, регулятивна, комунікативна, ідентифікаційна, функція вираження юридично значимої інформації, охоронна функція, функція легітимації, функція додання офіційності та легальності юридичному документу» [11, с. 12]. Звідси завдання держави полягає в тому, щоб «зробити державні символи «своїми» і «рідними» для більшості населення»; сформувати за їх допомогою «позитивний образ держави у свідомості людей і інтегрувати громадян в єдине політичне співтовариство на основі державної колективної ідентичності» [12, с. 231]. Ефективне застосування символічних ресурсів державотворення дозволяє здійснювати контроль над громадською думкою, сприяє досягненню консенсусу із життєво важливих для даної країни питань. Державні символи представляють країну на зовнішньополітичній арені; виконують роль носія певної ідеології, призначеної впливати на почуття громадян, виховувати молоде покоління; консолідують громадян, незалежно від їх походження, національності, соціального чи майнового стану, місця проживання; сприяють формуванню цілісного образу держави.

**Символічна політика.** Символічна політика використовує наявні в суспільстві соціокультурні цінності, соціальні норми та певні орієнтації окремих верств населення. В умовах інформаційного суспільства, як соціально активний різновид комунікацій, вона дозволяє конструювати нову політичну реальність. В сучасних умовах вона може мати як позитивні, так і негативні наслідки. Останні зазвичай зумовлені застосуванням маніпулятивних технологій. Цим ресурсом часто користуються політтехнологи під час виборчих кампаній. Ресурсами символічної політики є мас-медіа, національна ідеологія, політичні послання керівників держави. Символічна політика допомагає регулювати відносини влади і громадянського суспільства, держави і людини. За допомогою символічної політики формується довіра громадян до влади.

Символічну політику слід розглядати в сучасних умовах демократичного розвитку України як один із ключових напрямів модернізації держави й суспільства. Зважаючи на це, І. Іщенко і Д. Дяченко зазначають: «Якісно розбудована матриця політичних символів, сприяє конструюванню нової політичної ментальності, трансформує суспільну свідомість, що створює передумови формування тієї соціальної бази, яка готова сприймати суспільні та політичні перетворення. Таким чином, символізація комунікативної складової політичного процесу, може стати інструментом забезпечення політичної стабільності» [13, с. 89]. Ефективно здійснювана символічна політика слугує засобом зворотного зв'язку влади з населенням, впливає на процеси його мобілізації, політичної участі; дозволяє втілювати програми загальнодержавних перетворень та територіального розвитку; формує зразки необхідної поведінки. Символічна політика є одним із перевірених засобів легітимації влади, зміни настроїв, орієнтацій суспільства. Якщо ж вона формується у відриві від соціальної реальності, частіше за все постає розрив між бажаним і дійсним, внаслідок чого може виникати несприйняття нав'язуваних символів.

### *Висновки*

Таким чином символічна реальність є важливим об'єктом політологічного дослідження, оскільки вона здатна образно, знаково відображати прагнення електорату, політичну стратегію держави, загальнолюдські цінності, формувати морально-духовну основу певної країни. Символіка спрощує й робить доступним зміст політичних програм, наукових підходів, відіграє важливу роль у політичному самовизначенні нації. Важливим напрямом подальшого дослідження символічної реальності є систематизація європейського досвіду забезпечення символічної політики. Для України в умовах її динамічного руху в напрямі Європейського Союзу цей досвід стає визначальним, оскільки використання символічних ресурсів у внутрішній і зовнішній політиці на сьогодні вважається важливою ознакою розвиненості, комунікативної спроможності, відкритості та демократичного спрямування держави.

Список посилань:

1. Речицкий В. В. Символическая реальность и право. Львів: ВНТЛ-Класика, 2007. 732 с.
2. Зубро Т. Інтерпретаційний підхід в концепціях політичної культури. *Політичний менеджмент*. 2007. № 2. С. 100 — 105.
3. Литьо Г. Ф. Символізація політичної дійсності як чинник утворення реальності символічного «Я-політичного». *Актуальні проблеми політики*. 2013. Вип. 50. С. 261 — 268.
4. Енциклопедія постмодернізму / За ред. Ч. Вінквіста та В. Тейлора; Пер. з англ. В. Шовкун; Наук. ред. пер. О. Шевченко. Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. 503 с.
5. Шаповаленко М. В. Символіка політична. *Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В. П. Горбатенко; За ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка*. 2-е вид., доп. і перероб. Київ: Генеза, 2004. С. 605 — 606.
6. Мальована Ю. Г. Інтегративний потенціал політичних ритуалів. *Політикус*. 2016. Випуск 2. С. 164 — 167.
7. Батанов О. В., Стойко О. М., Ходаківський М. Д. Інавгурація: історія та сучасність: науково-популярне видання / за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ: Вид-во «Юридична думка», 2013. 114 с.
8. Лісовська М. Партійний бренд як засіб впливу на електорат. *Політичний менеджмент*. 2012. № 1–2. С. 153 — 161.
9. Зубро Т. Інтерпретаційний підхід в концепціях політичної культури. *Політичний менеджмент*. 2007. № 2. С. 100 — 105.
10. Рябов С. Г. Символіка державна. *Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В. П. Горбатенко; За ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка*. 2-е вид., доп. і перероб. Київ: Генеза, 2004. С. 605.
11. Мішегліна В. М. Функції правових та державних символів. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: юридичні науки. 2018. Том 29 (68). № 1. С. 7 — 13.
12. Пашина Н. П. Формування політичної ідентичності в умовах демократичної трансформації українського суспільства: Монографія. Луганськ: Вид-во «Ноулідж», 2013. 416 с.
13. Іщенко І. В., Дяченко Д. В. Символічна політика як інструмент стабілізації / дестабілізації політичного простору в умовах глобалізації. *Epistemological studies in Philosophy, Social and Political Sciences*. 2019. № 2 (2). С. 83 — 92.



### Referenses

1. Rechytsky, V.V. (2007). Symbolic reality and law. Lviv: VNTL-Klasyka, 732 p. [in Ukrainian].
2. Zubro, T. (2007). Interpretive approach in concepts of political culture. *Political management*, No. 2, 100–105. [in Ukrainian].
3. Ilyo, G.F. (2013). Symbolization of political reality as a factor in the formation of the reality of the symbolic «I-political». *Actual problems of politics*. Issue 50. P. 261 – 268. [in Ukrainian].
4. Encyclopedia of postmodernism (2003). / Ed. Ch. Winquist and V. Taylor; Trans. From English V. Shovkun; Science Ed. Trans. O. Shevchenko. Kyiv: Solomiya Pavlychko Publishing House «Osnovy», 503 p. [in Ukrainian].
5. Shapovalenko, M.V. (2004). Political symbolism. *Political science encyclopedic dictionary* / Compiled by V. P. Horbatenko; Under the editorship Yu. S. Shemshuchenko, V. D. Babkina, V. P. Horbatenko. 2nd ed., add. And rework. Kyiv: Geneza, P. 605–606. [in Ukrainian].
6. Malyovana, Y.G. (2016). Integrative potential of political rituals. *Politicus*, Issue 2, 164 – 167. [in Ukrainian].
7. Batanov, O.V., Stoyko, O.M. & Khodakivskiy, M.D. (2013). Inauguration: history and modernity: popular science edition / edited by Yu. S. Shemshuchenko. Kyiv: «Yuridychna dumka» Publishing House, 114 p. [in Ukrainian].
8. Lisovska, M. (2012). Party brand as a means of influencing the electorate. *Political management*, No. 1–2, 153 – 161. [in Ukrainian].
9. Zubro, T. (2007). Interpretive approach in concepts of political culture. *Political management*, No. 2, 100–105. [in Ukrainian].
10. Ryabov, S.G. (2004). State symbols. *Political science encyclopedic dictionary* / Compiled by V. P. Horbatenko; Under the editorship Yu. S. Shemshuchenko, V. D. Babkina, V. P. Horbatenko. 2nd ed., add. And rework. Kyiv: Geneza, P. 605. [in Ukrainian].
11. Misheglina, V.M. (2018). Functions of legal and state symbols. *Scientific notes of TNU named after V. I. Vernadskyi. Series: legal sciences*, Volume 29 (68), No. 1, 7–13. [in Ukrainian].
12. Pashina, N.P. (2013). Formation of political identity in the conditions of democratic transformation of Ukrainian society: Monograph. Luhansk: «Knowledge» Publishing House, 416 p. [in Ukrainian].
13. Ishchenko I.V., Dyachenko D.V. (2019). Symbolic politics as a tool for stabilization / destabilization of the political space in the conditions of globalization. *Epistemological studies in Philosophy. Social and Political Sciences*, No. 2 (2), 83 – 92. [in Ukrainian].

**Kateryna Holdenshtein**

*Volodymyr Koretsky Instytut State and Law (Kyiv, Ukraine)*

*<https://orcid.org/0000-0002-6977-9716>*

*e-mail: k. golden2022@gmail.com*

## **SYMBOLIC REALITY AS AN OBJECT OF POLITICAL STUDY**

### *Abstract*

The historical determinants and modern parameters of the symbolic-political reality as an object of political research are studied. The conceptual and categorical basis of symbolic and political processes in the context of the modern development of the state and society in Ukraine was formed and analyzed.

The interdisciplinary character of symbols as a defining substance for a comprehensive understanding of the interrelationship of symbolic-conditional essence and politics is meaningfully understood; the specifics of the mutual influence of political and state symbols and their role in ensuring the identification and consolidation of society are clarified; the nature and main directions of implementation of symbolic politics as a means of systemic influence on public consciousness are determined.

The activation of the symbolic reflection of reality in the conditions of the instability of civilizational development and the transitional state of modern state-building processes was recorded; the all-encompassing nature of the symbolization of reality under the significant influence of virtual reality. The role of symbols as a peculiar form of interaction between the government and citizens and communicative relationships at all levels of social organization is revealed.

It is proven that symbolic reality is characterized by the ability to symbolically reflect the aspirations of the electorate, the political strategy of the state, universal human values, to form the moral and spiritual basis of a certain country; ensure accessibility of the content of political programs, scientific approaches and play an important role in the political self-determination of the nation.

**Keywords:** symbolic reality, symbols, political symbols, party symbols, political ritual, state symbols, symbolic politics.

*Стаття надійшла до редакції 27.03.23*

*© Голденштейн К. О., 2023*